

Razvoj Lošinja od 16. do kraja 18. stoljeća

Marko Jurjako

Ovaj rad nastoji dati pregled povijesti otoka Lošinja s naglaskom na razdoblje od 16. do kraja 18. stoljeća kada otočko područje doživljava svoj gospodarski i kulturni uspon, čiji će se odjeci osjećati duboko u 19. stoljeću. Dolaskom Slavena krajem 13. stoljeća počinje povijest Velog i Malog Lošinja, najznačajnijih otočnih mjesta, a time i nova dinamičnost u odnosima koja se stvara između došljaka i stare vladajuće gospode iz tisućugodišnjega grada Osora koja će rezultirati konačnom prevagom novih snaga nad starom institucijom osorskih knezova. U radu se daje prikaz razvoja otoka Lošinja pod upravom Mletačke Republike s osobitim naglaskom na pomorstvu kao djelatnosti koja je obilježila cjelokupnu prošlost jadranskog podneblja, a osobito povijest žitelja jadranskih otoka.

Prema dostupnim podacima Veli i Mali Lošinj osnovani su krajem 13. stoljeća, točnije Botterini u svojoj kronici navodi da su se Lošinjani nastanili na tom prostoru 1280. Ne zna se točno pod kojim se okolnostima naseljavanje odvijalo. Možda je na to utjecala provala Tatara na području Dalmacije, možda su važan čimbenik bili i Mlečani, no uzima se da je jedno sigurno, a to je činjenica da je određenu ulogu u tome imao i sam Osor koji je tada posjedovao otok Lošinj. Botterini spominje da se tada naseljava 12 porodica: Karvovići, Marincići, Gresinići, Moljići, Ceribašići, Nadolići, Romanolići (kasnije Romagnol), Constantili, Buscaje, Beriševići, Rereke, i Farcinići (kasnije Sforzino).¹

Prvi doseljenici naselili su se na brežuljku Sveti Nikola, koji se nalazi na području današnjeg Velog Lošinja. Tu su sagradili crkvicu koju su posvetili sv. Nikoli. Ne zna se točno kad je osnovan Mali Lošinj, je li on naseljen u isto vrijeme kad i Veli ili nešto kasnije, no u svakom slučaju nedugo nakon sv. Nikole, u Malom je sagrađena crkva koja je posvećena sv. Martinu. Naravno, zbog postojećeg stanja na tom području, za

---

¹ Botterini, M., *Della storia civile e cronologica della terra sive castello di Lossin Grande nella Dalmazia ventillata nell'anno 1791.*, Prijepis D. Muškardin. Zagreb: Arhiv HAZU, VII., 193.

legitimiranje svojih postignuća, Lošinjani su morali tražiti potvrdu iz Osora, tako da im potvrda i duhovne i svjetovne vlasti dolazi iz Osora.

Prema dostupnim izvorima može se zaključiti da su Veli i Mali Lošinj dosta dugo bili elementi jednog te istog naselja. Razlog za to vjerovanje je isprava s kraja 16. st. u kojoj se navodi da je 10. kolovoza 1595. bilo napokon presuđeno da se označi granica između ova dva mjesta.

Važnije srednjovjekovne godine za otok Lošinj su 1358. kada Dalmacija, a u sklopu nje i Lošinj, Cres, Rab i ostali otoci, Zadarskim mirom posljednji put potpadaju pod ugarsko-hrvatsku krunu i 1409. kada napuljski kralj Ladislav prodaje Dalmaciju Mlečanima za 100 tisuća dukata. *Mletački senat je 13. prosinca 1409. godine donio odluku da se knez Osora (tj. otoka Cresa i Lošinja) ima birati u Velikom vijeću Venecije, koji će, u ime Mletačke Republike, upravljati otokom dvije godine.*²

Od prvog mletačkog kneza koji počinje vladati otocima 1409. pa do zadnjeg koji je vladao do srpnja 1797. izmijenilo se 188 namjesnika iz Venecije koji su pokrili period od 388 godina. Nije teško zaključiti kakav su dubok i dalekosežan trag ostavili Mlečani svojim prisustvom na ovim otocima. Njihova nazočnost se najviše odrazila na jezik, pismo, vjeru i sve ostale kulturne, ali i privredne aspekte života otočana.

Imamović dalje navodi: (...) *koji su kroz to dugo razdoblje živjeli pod svestranim utjecajem stranog zavojevača koji je kulturno i nacionalno pripada sasvim drugom svijetu.*³ Želio bih prokomentirati ovaj citat. Pitanje je kako bi ga točno trebalo shvatiti? Što znači "strani zavojevač"? Kad su Ugri osvojili otoke i doveli svoje knezove da vladaju, i oni su zasigurno bili poimani kao stranci. Usudio bih se reći da ne moramo ići tako daleko da bismo ukazali na to da je netko u to vrijeme bio percipiran kao stranac. Voli se isticati kako su osnivači Velog i Malog Sela (Lošinja) hrvatsko-slavenskog podrijetla, no upravo ta činjenica ih čini strancima na ovome otoku. Što to za nas znači? Ne previše. U očima starih Osorana oni zasigurno nisu bili ravnopravni, oni su znali za svoje tradicije i običaje, koji ne pripadaju došljacima. Smatram da je starim Osoranima bila bliža i djelotvornija vlast Mlečana nego dalekog kopnenog kralja koji vlast uređuje po feudalnom tipu koji je, možemo reći, više stran komuni, koja svoje korijene vuče još

---

² Imamović, Enver, *Otoci Cres i Lošinj od ranog srednjeg vijeka do konca XVIII stoljeća*, Mali Lošinj, 1987., str. 49.

³ Na istome mjestu. Gramatička greška je prisutna u originalnom tekstu.

od Rimskoga Carstva. Da se ne dobije kriva predodžba, treba naglasiti da Mlečani nisu novi *zavojevači* na ovim prostorima - oni su na Jadranu sveprisutni, posebice nakon 1204. i osvajanja Carigrada. Pravilnije bi bilo reći da su Ugri privremeno poremetili njihovu vlast nad njihovim posjedom u periodu od 1358. do 1409. Problem je što mi se često čini da se gledajući kroz povijest uvijek navija za nekoga. Tako se nama danas može činiti da je bilo jako dobro što je kralj Ludovik Zadarskim mirom dobio Dalmaciju, no te vrijednosne sudove treba ostaviti po strani, za kasnije i razmotriti sve činjenice, posebice one koje se skrivaju ispod kompletnosti građe, koja u krajnjoj liniji nikad i nije u potpunosti dostupna. Gledajući s aspekta kulture, mletački knezovi koji su obnašali vlast i običan većinski puk Lošinja bitno su se razlikovali, no to nije nikakva posebnost. Kada govorimo o tadašnjoj kulturi ne smijemo je razmatrati kroz prizmu današnjih odnosa među pojedinim društvima ili narodima. Gledajući iz perspektive kulturne sličnosti ondašnji plemić Francuske bio je sličniji plemiću Ugarske nego što je bio nekom svome kmetu. Tu nije ništa čudno - jednako tome osorski su patriciji *ideološki* bili sličniji svojem pandanu u Veneciji nego ikojem podložniku na otoku Lošinju, a vjerojatno su im oni predstavljali i određeni uzor. Gledajući iz perspektive tadašnjih hrvatskih stanovnika Lošinja, Venecijanci su stranci koliko i dotadašnji gospodari latinskoga govornog područja iz Osora. Kulturne razlike postoje na samom otoku već otpočetak doseljavanja pa sve do duboko u novi vijek. U to vrijeme nema uopće govora o nacionalnostima, tako da to možemo shvatiti jedino u smislu nekakve narodnosti ili etničke pripadnosti. Ako ćemo tako gledati, onda su Slaveni ti koji pripadaju sasvim drugome svijetu, a ne Mlečani koji za sebe znaju već dugo i plove ovim morem od kojeg žive isto kao i ostali stanovnici Jadrana. No nije li to samo retorička figura, tko pripada kojemu svijetu? Hrvati dolaze s kopna u potrazi za ostvarenjem egzistencije, Osorani koji su već tamo obitavali nastoje sebi osigurati ono na što smatraju da imaju pravo, a kasnije isto čine i Mlečani. Jedina razlika među njima je, uvjetno govoreći, tko je u poziciji moći.

Mletački knezovi

Ovdje se neću upuštati u pregled svih mletačkih predstavnika na otoku Lošinju, već ću dati kratak opis obnašatelja i institucije kneza na ovome području. Mandat

kneževa u pravilu je trajao dvije godine, no to se u pojedinim slučajevima znalo odužiti na tri ili čak četiri godine. Naravno, bilo je nekih koji su vladali samo godinu dana, a razlozi su bili različiti - bilo je nekih koji su odbili obnašati tu dužnost, a neki su i umrli u Osoru kao predstavnici vrhovne mletačke vlasti. Smjena knezova se odvijala po utvrđenoj proceduri u određenom vremenskom periodu. Kada bi knezu isteklo vrijeme obnašanja vlasti, morao je čekati dolazak osobe koja će ga smijeniti kako bi mu bilo dozvoljeno otići s otoka.

Kao što je već kazano, knez je bio predstavnik mletačke vlasti na otoku, a zajedno sa svojim pomoćnicima predstavljao je *Rezimento*. U izvornoj građi se umjesto tog naziva ponekad upotrebljava i izraz *la Corte*, a od 18. stoljeća često i *Tribunale*, ali više u slučajevima kada se govori o pravosudnoj funkciji vlasti.⁴

Knez je na otoku predstavljao vrhovnu vlast pa je prema tome imao i pravo izdavanja naredbi svih oblika. Te naredbe su se obično nazivale *terminacije* i *proklamacije*. Kneževa vlast se protezala po cijelom otoku i vrijedila je za svo njegovo stanovništvo. Knez je bio odgovoran za javni red i mir te je u vezi s tim imao dužnost prema podanicima da im upravo to i osigura. Prema tome, knez je bio i otočni vojni zapovjednik, pa se zato ponekad nazivao kapetanom. Prema izvorima iz 16. st. može se vidjeti da su kneževi češće upotrebljavali titulu *capitanus*, dok su se ranije nazivali samo *comitus* ili jednostavno *conte*. Od 16. st. službeni naziv kneza je bio *comitus et capitanus Chersi et Ausseri*, a prvoga kneza s naslovom kapetana predstavljao je Zaccaria Zontani (1548.-1550.). Knez kao zapovjednik vojske imao je pravo izvršiti mobilizaciju lokalnog stanovništva i koristiti ga u službi interesa *Vladarice s laguna*. Sam knez je polagao odgovornost mletačkom Vijeću desetorice ili samom Senatu, a neposredan nadzor njegove službe su vršili generalni providuri za Dalmaciju.

Mletačka uprava

Preuzimanjem vlasti na jadranskim otocima Mlečani su izdali niz političkih deklaracija, u kojima se naglašavalo kako će se voditi računa o pravima podložnika.

---

⁴ Imamović, Enver, *Otoci Cres i Lošinj od ranog srednjeg vijeka do konca XVIII stoljeća*, Mali Lošinj, 1987., str. 59.

Kako je vrijeme išlo tako se Venecija počinje sve više miješati u otočne autonomne poslove i nameće svoje odredbe unatoč neslaganju mjesne zajednice. Venecija nominalno ostavlja zatečeno domaće gradsko vijeće, no ovlaštenja vijeća su ograničena prisustvom kneza čije ovlasti obuhvaćaju i upravu nad vijećem. Još 1410. Senat je odobrio nazočnost dvojice predstavnika koji su se birali među Osoranima i Cresanima da prisustvuju sudskim procesima. Knezove pomoćnike u upravljanju gradskim poslovima su između ostalih predstavljali kancelar, kavaljer i notar. Ti pomoćnici se strogo razlikuju od domaćih službenika komune jer su redom bili dovedeni iz matice zemlje. Preuzimanjem uprave od strane Venecijanaca domaće norme koje su dotada regulirale odnose na otoku predstavljale su običajno pravo koje je poslužilo kao osnova za stvaranje komunalnih statuta. Na Cresu i Lošinju su postojale četiri komune (Cres, Beli, Lubenice i Osor) pa su u vezi s tim nastala i četiri statuta. God. 1441. donesen je novi statut koji je trebao vrijediti za sve četiri komune podjednako, da bi se ispravile razlike među pojedinim statutima i olakšala mletačka uprava na ovim područjima. Prvi ovakav mletački pokušaj olakšavanja uprave na otocima dogodio se sredinom 14. stoljeća, no čini se da tada jedinstveni statut nije uzeo maha. Posljednja veća izmjena otočnog Statuta provedena je 1640. godine, no i kasnije je bilo nekakvih dopuna i promjena. Što se tiče samog otoka Lošinja godine 1500. Mletački se sindici u duždevo ime obvezuju na poštivanje prava Osora nad Lošinjom, što znači da su Mlečani ozakonili osorska patrimonijalna prava nad Lošinjem. Osor će dakle do 1797. potpuno zakonito nazivati Lošinj svojim patrimonijem i svojim kneževstvom, *la Contea della Comunità*.⁵

O nazivu otoka

Do početka 14. stoljeća nije postojao neki poseban naziv za otok Lošinj. U izvorima Lošinj se najčešće nazivao *osorskim otokom*. To proističe iz činjenice što je ovaj otok od najstarijih vremena bio u vlasništvu grada Osora i što je Osor bio jedino veliko naselje na rubu ovog otoka.⁶ Prvo javljanje naziva *Lošinj* spada u kraj 14. stoljeća, a otok

---

⁵ *Izvori za povijest otoka Cresa i Lošinja*, Samoupravna interesna zajednica kulture općine Cres-Lošinj, Mali Lošinj, 1984., str. 183.

⁶ Imamović, Enver, *Otoci Cres i Lošinj od ranog srednjeg vijeka do konca XVIII stoljeća*, Mali Lošinj, 1987., str. 108.

se naziva *Insula Lossini* ili se javlja pod nazivom *Lasin*.⁷ Prvi put oblik imena *Losin* javlja se u zapisu iz 1615. godine. Koliko je poznato, prvi put oblik *Losin* naveo je stari splitski pjesnik Kavanjin. Imamović smatra da je to bio hrvatski oblik mletačkog toponima *Lossino* koji su Mlečani nametnuli otoku⁸. Je li to bio hrvatski prijevod mletačkog naziva, mletački prijevod hrvatskog naziva ili nešto treće, iz teksta nije jasno. Sve do konca 18. stoljeća za otok se upotrebljavao već spomenuti naziv *Isola de Oszero*, a kada se referira na otočna naselja neovisno o Osoru upotrebljavao se naziv *Villa di Lussino* ili *Villa di Lussini*. U izvornoj građi iz samih lošinjskih mjesta najčešće se navodi naziv *Velo i Malo Selo*. Odgovor na pitanje podrijetla naziva nije siguran. Imamović smatra da su naselja najvjerojatnije dobila imena po rodu hrvatskih doseljenika koji su po prilici bili najbrojniji i nosili ime oblika Lusinić ili Losinić koji su onda preuzeli Osorani i nadjenuli ga otoku.

Jezik i pismo

Na otoku su u uporabi bila tri jezika i dva pisma. To su bili hrvatski, talijanski i latinski jezik, te latinično i glagoljično pismo. Ova jezična slika otoka posljedica je mnogih tranzicija i promjena gospodara kroz niz stoljeća. Ipak se može reći da je na kraju 18. stoljeća prevladao hrvatski jezik, s obzirom da je na otoku i bilo najviše hrvatskih žitelja. Na ovim prostorima se od davnina glagoljalo i ta se tradicija nastavila u 17. i 18. stoljeću. O uporabi glagoljice na Lošinju svjedoče nam matične i župne knjige, te knjige bratovština koje su skoro isključivo pisane glagoljicom sve do 1611., kada Mlečani zabranjuju uporabu tog pisma. Sve do 18. stoljeća bogoslužje se na Lošinju obavljalo na narodnom jeziku, što se zaključuje iz činjenice da su isti ti svećenici pisali matične knjige na glagoljici iz čega se onda može dalje zaključiti da su ti žitelji koji su pohađali mise upravo i bili najbrojniji puk, tj. hrvatski puk. Doprinos razvoju glagoljice dali su redovnici iz samostana na Bijaru u Osoru. U Osoru su odnosi bili drukčiji. Tamo je bio vodeći tradicionalno latinski kler, no bilo je slučajeva kada bi glagoljaši prevladali čak i tamo. Poznati je slučaj iz 1655. kada su u osorskim crkvama službu obavljali svećenici

---

⁷ Na istome mjestu.

⁸ Na istome mjestu.

Ivan Lemešić, Matija Radošić i Mikula Zintiličić koji su vlastoručno uz latinske zapise paralelno zapisivali svoj *olig* na glagoljici. Izvori kažu da je i sam osorski biskup Nikola Dinaricius (Dinaričić) prilikom svoje vizitacije Belom 1770. godine u tamošnjoj crkvi *glagoljao*.⁹

Opadanje glagoljice počinje od sredine 18. stoljeća zbog zamrlosti glagoljskih sjemeništa i jačanja utjecaja latiniteta. U tom smislu osnivanje Isusovačkog kolegija u Rijeci 1627., gdje se nastava održavala na talijanskom jeziku, samo je odmogao u održavanju glagoljice na ovim područjima. S druge strane, nedostatak glagoljaških sjemeništa i nedovoljan senzibilitet za narodno pismo i jezik učinili su svoje. Glagoljaški popovi su morali *učiti bez pomagala tešku glagoljicu, a ujedno i latinski jezik i na njemu pisanu teološku literaturu*.¹⁰ Stoga Košuta navodi da su *glagoljaši iz nemarnosti započeli zapuštati glagoljanje*¹¹ i polako se počeli prilagođavati *latinjanju*. Na tom području je uvelike pridonio i posljednji osorski biskup Petar Rakamarić koji je 1802. ukinuo glagoljsku liturgiju.

No glagoljica nije bila u uporabi samo u liturgiji nego i u javnom životu. Glagoljicu su koristili notari u zapisima svojih knjiga. U vremenskom periodu od 1564. do 1636. djelovali su notari Mikula i Žuvan Krstinić i Ivan i Matija Božičević. Dokumenti pisani na glagoljici nađeni su i u drugim mjestima na otoku osim Velog i Malog Lošinja - u Nerezinama, Svetom Jakovu, Punta Križi i drugdje. S obzirom da mnogi seoski poglavari nisu poznavali latinicu, poznati su slučajevi u kojima Osor vrši prepisku na glagoljici. U spisima osorskog arhiva susreću se brojni dokumenti na kojima je ubilježena opaska da su prepisani s originala koji je sastavljen *in lingua schiava*, ili *in lingua ilirica*.¹² No ipak, glagoljica nikad nije sasvim prevladala na otoku. Dolaskom Mlečana glagoljica i narodni jezik gube na značaju jer uprava forsira svoje. U dokumentima se spominju zabrane govora na hrvatskom jeziku u javnim služama, a to su najčešće bile zabrane od strane samog otočnog kneza. Zanimljiva je terminacija iz 1675. godine u kojoj se ističe da mnogi u osorskom vijeću govore hrvatski jer ne znaju

---

⁹ Isto, str. 145.

¹⁰ Košuta, Leo, *Glagoljaši i glagoljica na Cresu i Lošinj*, u: Otočki ljetopis, Cres – Lošinj, Fond za unapređenje kulturnih djelatnosti općine Cres – Lošinj, 1975., str. 251.

¹¹ Na istome mjestu.

¹² Imamović, Enver, *Otoci Cres i Lošinj od ranog srednjeg vijeka do konca XVIII stoljeća*, Mali Lošinj, 1987., str. 145.

talijanski. U terminaciji knez nalaže da svi koji ne znaju talijanski moraju izložiti svoje misli pisaru koji će ih tada prevesti knezu. No isto je tako zbog brojnosti hrvatskog puka bilo vremena kada je po naredbi vijeća iz Venecije knez bio dužan imati u službi čovjeka koji poznaje hrvatski jezik. Što se tiče latinskog jezika, on je bio u uporabi sve do 16. stoljeća kada ga u javnim poslovima počinje sve više istiskivati talijanski.

Pismenost pučana je bila jako niska. Podatak iz 1670. godine svjedoči o odredbi kojom se nalaže da barem jedan od dvanaestorice članova gradskog vijeća mora znati pisati i čitati, iz čega se vidi da čak ni službeni predstavnici nisu bili pismeni.

Važan je i podatak Alberta Fortisa s konca 18. stoljeća, koji kaže *da je hrvatski jezik materinski jezik otočana, te da se tim jezikom služe svi stanovnici cresko-lošinjskog otočkog niza, i to kako gradsko tako i izvangradsko stanovništvo*.¹³ Fortis ujedno daje i ocjenu tog jezika pa navodi da je taj jezik *una sorte di Dialecto non inelegante*.¹⁴

Lošinjsko pomorstvo

Kao što je na početku rečeno, Lošinjani dolaze na područje na koje su pravno vlast polagali Osorani i razumno je smatrati da su sami Osorani sudjelovali u dovođenju tih doseljenika, s obzirom na činjenicu da su posjedovali cijelo područje današnjeg Malog i Velog Lošinja koje je tada bilo nenastanjeno. Od takvog stanja Osorani nisu imali koristi. Prilikom dolaska Lošinjani nisu mogli imati previše iluzija o preživljavanju korištenjem samo onog što tlo nudi, tj. bavljenjem poljoprivredom. Iz tog razloga više se okreću grani koja im je nudila nužna sredstva za životne potrebe – stočarstvu, točnije, ovčarstvu. Zanimljiva je prva poznata definicija Lošinjana. Oni su *pastiri osorske gospode (pastori dei signori d'Ossero)*¹⁵. Crnković smatra da je time naznačen društveni status i preduvjet koji im je omogućio preživljavanje na oskudnom otočnom tlu. No unatoč tome Crnković dalje kaže: *Lošinjani su odmah po doseljenju morali početi dopunjavati svoju stočarsku proizvodnju obradbom zemlje i ribolovom, makar i u*

---

¹³ Isto, str. 147.

¹⁴ (U prijevodu : vrsta dijalekta koja nije neelegantna), na istome mjestu.

¹⁵ Crnković, Nikola, *Veli Lošinj iskonska civiliziranost i arhivsko blago*, Državni Arhiv u Rijeci, posebna izdanja 14, Rijeka, 2001., str. 36.

*najprimitivnijim oblicima.*¹⁶ Problem za Lošinjane je što su za svaku svoju djelatnost morali dobiti pristanak iz sjedišta u Osoru, a tako je vrijedilo i u ovom slučaju u vezi s *dopunskim zanimanjima*. Orijentiranjem na more mogle su se riješiti određene životne tegobe, ali u tom smjeru je išlo i veće ostvarivanje sloboda, posebice od nameta.

Presudna odskočna daska za razvoj lošinjske pomorske orijentacije i snage zasigurno je sudjelovanje u mletačkoj mornarici. Tu će isprva isključivo kao galijoti, a poslije kao članovi posade, vojnici i časnici i naposljetku kao smioni i sposobni zapovjednici, stjecati i prenositi jedan na drugoga mornarska iskustva.¹⁷ Smatra se da su jedino na taj način mogli doći do novca i iskustva za gradnju vlastitih brodova. Važno je tu naglasiti da na galijama nisu služili samo okovani kažnjenici ili robovi, tu su bili i oni koji su za taj posao bili plaćeni ili su tu bili zbog podaničkih obveza. Od vremena nakon 1409., kada se Mlečani ustaljuju na ovim prostorima, granični položaj kvarnerskih otoka postaje još značajniji, posebice kad Mlečanima na kopnu suparnica postaje Habsburška Monarhija.

Mora se napomenuti činjenica da je život na ovim otocima bio neprestano opterećen vojništvom, stražama, bdijenjem u tvrđavama, postajama itd. U 16. i 17. stoljeću neprestano prijete pogibelj od Osmanlija i gusarskih brodova koji se zalijeću u sjeverni Jadran. U svim tim sukobima, a zna se da je Venecija bila umiješana u svaki događaj na Jadranskom moru pa i šire, sigurno su sudjelovali i lošinjski pomorci kao posada na mletačkim brodovima. Sve su to bile prilike za razvijanje njihovih sposobnosti preživljavanja i mogućnosti isticanja i izlaženja iz socijalnih okvira nedostatnih za osiguranje samostalnog života. Sve je to omogućilo procvat i razvitak lošinjskog pomorstva u 17. i 18. stoljeću, posebice nakon što se počinje više koristiti moć vjetra na štetu pogona na vesla, kada dolazi do promjena snaga i većeg isticanja mornara koji dobiva svoju priliku dokazati se, bez obzira na svoj staleški položaj.

Govoreći o Osoru, mora se naglasiti da je 15. stoljeće vrijeme postupnog propadanja toga grada. Nakon 1409. Venecija je nizom odredbi i zabrana nanijela težak udarac osorskom pomorstvu koje je od pantivijeka bilo osnovna djelatnost. Najtežim i

---

¹⁶ Isto, str. 127.

¹⁷ Isto, str. 129.

konačnim udarcem smatra¹⁸ se odredba po kojoj se zabranjuje svaka plovidba bez dozvole lokalnih mletačkih vlasti, odnosno to je značilo da se dopuštenje za plovidbu moralo tražiti od osorskoga kneza koji je predstavljao interese Venecije. Ovdje je pitanje što se točno misli kada se kaže da se *zabranjuje svaka plovidba* - misli li se doslovno na svaku plovidbu, svaki izlazak broda ili brodića iz luke, bilo galije bilo male ribarske barke, ili se to odnosilo na brodove većih dimenzija i nosivosti? Ako se ustvari radi o ovom posljednjem, onda se nekako čini i razumnim da će gradska vlast odlučivati o dolasku i odlasku brodova koji plove na teritoriju komune (ako se to može tako shvatiti). Dok, ako je riječ o prvome, može se reći da je to *najgrublji način*¹⁹ zatiranja otočnog gospodarstva, koji se može usporediti s odredbama koje su joj prethodile u obliku nametanja dodatnih poreza na izvoz robe ili onemogućavanja slobodne trgovine Jadranom bez prvootkupa mletačkih trgovaca. No kako bilo, čini se da nakon tih i sličnih odredbi Osor počinje propadati i gubi svoj prijašnji značaj. Imamović piše: *Čim je izgubio svoju flotu Osor je prestao biti ono što je prije bio, jer grad koji leži na moru i koji živi od mora, bez brodova je osuđen na neizbježnu smrt i propadanje, što se na koncu s Osorom i desilo.*²⁰ No odmah nakon ovog odlomka tekst nas upozorava da se prijašnji citat ne shvati sasvim dramatično jer je Osor bio još neko vrijeme aktualan kao uporište mletačkim lađama, te su tu imali i poneki svoj brod, makar to bila samo stražarska galija.

Kao zanimljivost tu bih istaknuo mišljenje Branka Fučića koji osim ekonomske politike Venecije ističe još jedan, po mojem sudu dosta uvjerljiv i prirodan razlog. Fučić ističe važnost pomorskog puta za koji kaže: *Bio je to onaj veliki internacionalni pomorski put koji je tekao kroz osorski prokopani morski kanal, kroz Kavadu ili Cavanellu.*²¹ Na ovome mjestu postavlja se pitanje zašto je pomorski put prolazio baš ovuda, kroz Cavanellu, a ne poprijeko otvorenim morem? Odgovor leži u tehnici plovidbe onog vremena. U srednjem vijeku pomorci nisu znali iskoristiti sve mogućnosti vjetera. Ono što su oni tada činili je bilo čekanje povoljnog vjetera, tj. onog vjetera koji će im puhati s leđa, jer vjetar koji im je puhao sprijeda, drugim riječima, puhao u provu broda, oni nisu znali iskoristiti. Tehnika iskorištavanja takvog vjetera savladana je tek u 15. stoljeću. Do tada se

---

¹⁸ Imamović, Enver, *Otoci Cres i Lošinj od ranog srednjeg vijeka do konca XVIII stoljeća*, Mali Lošinj, 1987. str. 67.

¹⁹ Na istome mjestu.

²⁰ Na istome mjestu.

²¹ Fučić, Branko, *Terra Incognita*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 186.

sva navigacija odvijala uz obalu, znači u blizini luka, uvala i sidrišta jer ako bi im pao vjetar na otvorenom moru, onda bi morali mukotrpno veslati. Važne jadranske rute išle su od Venecije, Gradeža i Akvileje prema Dalmaciji i Levantu. Za jadranski je put Dalmacija bila osobito važna zbog svoje izrazito razvedene obale. No Fučić navodi: *Ti brodovi su oprezno puzali uz obalu. Ali ipak su na dva mjesta morali hrabro izvršiti opasnu traversatu, tj. presjeći otvoreno more, jedriti najkraćim putem i to jedanput od Gradeža do Kopra, presjecajući Tršćanski zaljev, a drugi put od Pule odnosno Premanture do Osora, sijekući opasni i burni Kvarner.*²² I upravo na drugoj *traversati*, Osor je bio najbliža luka koja je nudila brodovima prečac i zaklon da ne bi morali po otvorenom moru zaobilaziti otok Lošinj. Tu bi se brodovi opskrbili i nastavili put za Zadar i dalje prema starom Levantu. Prema tome Fučić zaključuje da je razvitak i gospodarstvo Osora zavisilo o tom pomorskom putu. Dalje Fučić navodi kako je upravo taj put Osor učinio glavnim gradom ovog arhipelaga, znači upravnim, obrambenim i biskupskim sjedištem. I može se zaključiti da između ostaloga, propast Osora dolazi kao posljedica izuma tehnike bordižanja, tj. tehnike jedrenja koja iskorištava pogonsku snagu vjetra dijagramom sila²³. Drugim riječima, prestaje ovisnost o *pogodnom* vjetru i pomorci se sve više odvažuju na plovidbu otvorenim morem, a time Osor sa svojim kanalima gubi na važnosti, dok se Velo, a kasnije i Malo Selo, počinju uzdizati.

Kao najistaknutiji sloj ljudi na Lošinju u novom se vijeku ističu pomorci. U *osorskim bulletarima*²⁴ iz 1519. spominju se Anto Forcinić, Paško Marušić, Nikola Vidulić te stanoviti *patron* Zvane čiji identitet nije ustanovljen, kao prvi otočani koji se bave prometom *karatila vina, koza, ovaca i sira* iz istarskih i dalmatinskih luka prema Veneciji. Od prije spomenute četvorice u osorskim izvorima su pronađena samo dvojica.²⁵ Spominje se da je 15. rujna 1519. Anto Forcinić dobio dozvolu za prijevoz ječma i žita u Šibenik, gdje su namirnice trebale biti samljevene i vraćene natrag na otok. Tu se spominje i Nikola Vidulić, no on nije bio Lošinjanin, već Kaljanin. S obzirom na spomenute podatke i na činjenicu da je na Lošinju bio nastanjen brodograditelj, *kalafat*

---

²² Isto, str. 187.

²³ Na istome mjestu.

²⁴ Za referencije pogledati u: Crnković, N., *Početak i razvoj lošinjskog pomorstva do 1797.-prinos istraživanju*, Vjesnik HAR, 32/1990., str. 125.-159.

²⁵ Pogledati prijašnju bilješku.

Šime Kovačić, možemo zaključiti da na Lošinju u 16. stoljeću postoji već određena pomorska aktivnost.²⁶

U 16. stoljeću je zavladała opća nesigurnost, smatra se da su migracije i pustošenja koja su se odigravala na susjednom kopnu zasigurno imala negativne posljedice na lošinjsko pomorstvo. Svijetla točka iz tog vremena i pokazatelj određenog uspjeha je osnivanje fontika, tj. žitnoga skladišta za siromašne 1579. godine. Prema izvorima, Anton Ragužinić je ostavio oporučno 300 libara za održavanje fontika, što se smatralo znatnom svotom za jednu takvu provincijalnu sredinu u ono vrijeme.²⁷ To osnivanje fontika se u jednoj maloj seoskoj zajednici smatra jedinstvenom pojavom, uzimajući u obzir da je Osor, grad s tradicijom dugom tisuću godina, dobio svoj fontik samo 30 godina ranije. To nam ukazuje na viši stupanj društvene strukturalizacije nego što se može očekivati u jednoj agrarnoj sredini. No unatoč tome ispravno je reći da je Mali Lošinj tada bio malo selo, a Veli Lošinj je unatoč tome što je bio dosta veći od Malog, zapravo ipak bio tek nešto veće selo. Naravno, opći razvitak svih gospodarskih grana pa tako i pomorstva, bio je ograničen brojem stanovništva. Smatra se da su Mali i Veli Lošinj zajedno s ostalim naseljima na otoku, i s onima na Unijama, Susku i Iloviku, imali najviše do 1000 žitelja, čemu kad se podijeli na osnovne grane gospodarstva, ne ostaje previše kapaciteta za jači i veći razvoj pojedinih djelatnosti, a posebice ne pomorstva.

Poznato je da je u 16. i 17. stoljeću na Jadranu bila osjetljiva nazočnost uskoka. Uskočka prisutnost u to vrijeme zaista je bila ograničenje za određeni razvoj gospodarstva na sjevernom Jadranu, no u pripisivanju njihove važnosti često se pretjeruje. (...) *Uskočko vojevanje ima neke specifičnosti samo s obzirom na prostor, vrijeme, sredstva i protivnike protiv kojih je usmjereno, a inače, ne samo na balkanskim i pribalkanskim prostorima nego i diljem Europe, nije po svojoj biti bilo nimalo rijetka i iznimna pojava.*²⁸ Malo i Velo Selo je bilo poharano 1580. i 1614. godine. U tim su pljačkanjima uskoci uzimali samo uporabna i tržišna dobra, a nisu dirali osnovne gospodarske resurse, tako da su se Lošinjani mogli brzo oporaviti. Umjesto da se govori o

---

²⁶ Pogledati prijašnju bilješku.

²⁷ Pogledati prijašnju bilješku.

²⁸ Crnković, Nikola, *Početak i razvoj lošinjskog pomorstva do 1797 - prinos istraživanju*, Vjesnik HAR, 32/1990., str. 133.

katastrofalnim učincima uskočkih napada, ove upade se može razmatrati u pozitivnijem svjetlu. Uskočki su napadi između ostaloga za posljedicu imali unutarnju homogenizaciju Lošinjana. Umjesto da se povuku, Lošinjani se sve više usmjeruju na more u svrhu zaštite od opasnosti. Kako bi se zaštitili, oni samostalno organiziraju pomorsku branu otočnih naselja.

Bratovštine

Na ovome mjestu bit će govora o velološinjskim bratovštinama. Bratovštine ili laičke škole kršćanske su crkveno-vjerničke udruge koje okupljaju vjernike u svrhu njegovanja različitih pobožnosti, pomaganja ljudima i socijalne zaštite članova.²⁹. Bratovštine su predstavljale udruženja čiji su članovi pripadnici istoga staleža i najčešće istoga spola, no bilo je također i mješovitih bratovština. U tim se udrugama plaćala upisnina, članovi su bili dužni pomagati jedni drugima, osobito u slučaju smrti, kada su se izvodile molitve i određeni obredi. Od važnosti su jer su između ostalog vodili popise svojih članova i bilježili važnije događaje iz rada udruge. Osim upisnine, bratovštine su imale i druge prihode. To su najčešće bili darovi članova koji su oporučno ostavljali nekakvu imovinu, određenu svotu novca, domaće životinje ili nekakav drugi oblik materijalne vrijednosti. Ti prihodi su služili za održavanje oltara i crkvi, prigodna okupljanja, pomaganje braći u nevolji i slično. Bratovštine su obično imale svoga zaštitnika u čast kojega su redovito održavane svečanosti.

Prvom poznatom bratovštinom smatra se Bratovština sv. Nikole. Osnovana je pod imenom zaštitnika pomoraca sv. Nikole za pomorce i putnike od obitelji Rerečić i Sforzine godine 1420. Bratovštinom su upravljali svećenici Mate Glavočić (1586.), Ivan Šišmanić (1720.) i Jakov Tarabochia (1722.). Bratovština je imala tristotinjak muških članova.

Smatra se da je Bratovština sv. Antuna Pustinjaka osnovana oko 1480. Ta bratovština je upravljala glavnim oltarom župne crkve, a 1507. osorski biskup Ivan I. Robobelli dodijelio je bratovštini pravo biranja župnika i kapelana. To je bila najbogatija

---

²⁹ Ivanišević, Goran, *Velo selo. Crnice iz prošlosti. Veli Lošinj*, Veli Lošinj, 1997., str. 51.

velološinska bratovština, posjedovala je znatnu imovinu u kućama, šumama i pašnjacima., a 1510. sagradili su novu župnu crkvu Majke Božje.

Bratovština Blažene Djevice Marije osnovana je 1620. Bratovština sv. Roka je primjer mješovite udruge, imala je tristotinjak članova obaju spolova. Posljednji njezin upravitelj bio je Roko Stuparić koji je umro 4. studenoga 1919. Bratovština sv. Sakramenta je osnovana 1644. Bratovština sv. Ružarija osnovana je godine 1649. Njome je upravljala obitelj Melada. To je udruga od oko dvjestotinjak članica. Posljednji upravitelj bio je svećenik Antun Petrina koji je umro 17. studenog. 1914. Bratovština za mrtve osnovana je 1682. Pripadnici su nosili crne tunike s kapuljačama. Na tunici su bile prišivene tri bijele lubanje, dvije na prsima i jedna na leđima. Zadnja bratovština, Bratovština sv. Josipa, osnovana je 1686., i imala je dvjestotinjak članova.

Sve bratovštine službeno su ukinute godine 1806., za vrijeme francuske vladavine nad ovim krajevima. Nastavila je djelovati Bratovština sv. Sakramenta, čiji članovi još i danas ispunjavaju svoje dužnosti.³⁰

Daljnji razvoj Lošinja

Za razdoblje od 1564. do 1636. postoje zapisi lošinjskih notara koji nam omogućavaju konstruiranje potpunije slike lošinjskog pomorstva. Kao prvi mornar u zapisima se spominje Anton Ragužinić, utemeljitelj velološinskog fontika. On u svojoj oporuci iz 1579. ostavlja 200 ovaca i pašnjak crkvi sv. Ante Pustinjaka u Velom Lošinju, te 100 dukata za kalež, crkveno ruho i druge nadarbine.³¹ U zapisu o provedbi oporuke iz 1582. određuje se prodaja polovice njegova broda za svotu od približno 100 dukata. Prema tome možemo zaključiti da je Ante Ragužinić bio vlasnik ili barem suvlasnik broda većeg tipa i možda bi u njemu trebalo gledati prvog lošinjskog vlasnika i kapetana duge plovidbe.

Još jedan od ukazatelja razvoja lošinjskog pomorstva u tom razdoblju možemo iščitati iz atribucije koju notari pridaju pojedinim osobama. Kao atribut gospodara javlja

---

³⁰ Odlomak preuzet iz: Ivanišević, Goran, *Velo selo. Crtice iz prošlosti. Veli Lošinj*, Veli Lošinj, 1997., str. 52.

³¹ Crnković, Nikola, *Početak i razvoj lošinjskog pomorstva do 1797.-prinos istraživanju*, Vjesnik HAR, 32/1990., str. 135.

se termin *patrun* (*patron*), a smatra se da je taj izraz imao i značenje riječi brodovlasnik, a u spomenutom razdoblju pojavljuje se i u značenju zapovjednika broda. Iz toga zaključujemo da se tada još nije pravila razlika između pojma brodovlasnik i pojma zapovjednik broda, a izraz kapetan u to vrijeme još nema pomorsko značenje, već vojničko. Kao istaknutiji ljudi tog perioda koji žive od pomorstva navode se Piranac Ivan (Zuvan), meštar Matija, Bernardin, Jerolim i Šime Kovačić. U to vrijeme Lošinj ima i raznovrsne obrtnike: zidare, obučare, krojače, kovače, bačvare, ali se spominju i neki stari obrti, pilicari i svitari.³² Smatra se da većina tih obrtnika dolazi iz susjednih krajeva, a neki dolaze samo privremeno. Od kraja 16. stoljeća tu trajno prebiva trgovac, a kao prvi poznati trgovac javlja se osoba pod imenom Anton. No valja ipak naglasiti kako se u to vrijeme svi pomorci više-manje bave i trgovinom, tako da se otočna trgovina ne može u potpunosti svesti na Antona. O snaženje lošinjske privrede vidi se i iz zakupa koji vrše pripadnici nove klase s *kapitalom*, a koja je do tada bila rezervirana za osorske plemiće. Tu spada zakup općinskih i crkvenih pašnjaka na susjednim otočićima i zakupi ribarskih pošta. Tim svojim djelovanjem lošinjskih *poduzetnika* ograničava se sve malobrojnija osorska gospoda na obavljanje administrativnih poslova u svojoj vlastitoj općini. Tako na kraju 16. stoljeća imamo vidljivo socijalno raslojavanje među lošinjskim pučanstvom. U tom su pogledu najindikativnije ugovorene plaće za unajmljene slugе, šegerte i mornare, koje se, ne računajući hranu i odjeću, kreću od 5 do 48 libara godišnje.³³

Anton Botterini je prvi lošinjski pomorac s početka 17. stoljeća koji je stekao službeno priznanje od generalnog providura Dalmacije Alvisa Zorzija. Odlikovan je 29. prosinca 1620. zato što je njegova obitelj, na svoj trošak, održavala desetak naoružanih brodica radi zaštite otočnih naselja. Ta flotila je bila namijenjena obrani od uskočkih napada. Potrebno je istaknuti kako nije opravdano gledanje po kojem je flotila vlasništvo Antona Botterinija, već bi bilo primjerenije na Botterinija gledati kao na zapovjednika te flotile koja je ustvari pripadala stanovnicima Velog, vjerojatno i Malog Lošinja, te je kao takva bila odraz njihovog tradicionalnog zajedništva. Državne vlasti su tu flotilu tretirale kao element vlastitih obrambenih snaga i tu se Lošinjani ističu kao samostalan vojno-obrambeni čimbenik koji je prikladan i efikasan, a providurovo odlikovanje treba shvatiti

---

³² Isto, str. 139.

³³ Isto, str. 140.

kao priznanje i poticaj jednoj takvoj inicijativi. Ovdje ću posebice istaknuti jedan odlomak Nikole Crnkovića u kojem on lijepo izražava misao o ranije napisanom:

Vremena su se, dakle, iz temelja promijenila: stare dalmatinske gradske komune, municipiji koji su svoju političku autonomiju sačuvali kao znak svoje sposobnosti i spremnosti (zapravo kao naknadu za obvezu) da u slučaju vojnih potreba sudjeluju u državnoj floti svojom vlastitom ratnom jedinicom, nisu više sposobne davati Sinjoriji vlastitu galiju sa svojom posadom i svojim suprakomitom. Jedva po nekoliko njih može opremiti po jedan državni ratni brod, a mala lošinjska pučka zajednica, lišena ikakvih političkih prava i prerogativa, sposobna je sama štiti vlastitu sigurnost od gusarskih prepada i uskočkih napadaja.³⁴

Dalje navodi:

Zato, ako se već traži točniji termin početka lošinjskoga pomorstva, onda to ova epizoda dostojnije oličava od bilo koje iz prethodnih ili kasnijih razdoblja. Lošinjanima su već tada mogli reći kako imaju vlastitu mornaricu koja čuva njihove živote i imetak, kojom mogu privređivati, opstati i biti sigurnima na svojem otoku.³⁵

U 17. stoljeću zasigurno se zna da je Veli Lošinj imao barem dva kapetana duge plovidbe. To su bili Petar Petrina i njegov sin Augustin. O napretku svjedoče i druge činjenice. Osim osnutka pomorsko-zdravstvene nadzorne službe ima jedna zanimljiva zgodica koja svjedoči o razvoju Lošinja. 1667. predstavnici građana Veloga Lošinja traže od osorskoga biskupa Giovannija de Rossija da imenuje za njihovog kapelana Martina Petrinu. Zanimljivo je pri tome kako Lošinjanima slove za bogate ljude.³⁶ Lošinjanima su za svoj zahtjev biskupu ponudili 15 dukata, a on je to odbio, te je od njih tražio 40 dukata i zahtijevao povećanje pristojbe za crkvene službe.

O važnosti pomorstva svjedoči i činjenica da prilikom obraćanja velološinjskih sudaca generalnom providuru Pietru Civranu, koji dolazi na Cres 18. svibnja 1674., oni ističu kako područje Lošinja ima brojno pučanstvo koje više dobiva od mora nego od kopna jer se gotovo svi bave mornarstvom i ribarstvom. Tom prilikom providur je

---

³⁴ Na istome mjestu.

³⁵ Isto, str. 141.

³⁶ Isto, str. 142.

udovoljio zamolbi Lošinjana te je odlučeno da će osorska općina birati u pomorsko-zdravstvenu službu dvojicu Lošinjana. Oni su imali ovlasti primati i izdavati uredovne pomorske isprave onima koji doplovljavaju ili isplovljavaju prema dalmatinskim gradovima.

Ovaj potez kojim se dvojica Lošinjana biraju u pomorsko-zdravstvenu službu zasigurno je bio jedan od najtežih udaraca gradu Osoru, dok je to za Lošinj, osim gospodarskog razvitka, predstavljalo veću političku emancipaciju. Time je Osor izgubio privilegij sjedišta pomorske oblasti, čime osorska luka gubi dobar dio svoga prometa. Razvoj događaja mogao je još više djelovati na samosvijest Lošinjana koji su već do tada stekli pravo biranja svećenika u svojim naseljima, imali su svoje fontike, bratovštine, a općinska administracija je bila u mnogim stvarima izravno podređena cresko-osorskom knezu. Ovakav slijed događaja samo je zaoštrio odnose Osorana i Lošinjana, u kojemu se Osorani bore za svoju opstojnost koja je sve više ugrožena razvojem Lošinja.

Sredina i kraj 17. stoljeća bili su u znaku mletačko-turskih ratova (1645.-1669. i 1684.-1699.). Ti su događaji imali utjecaja na razvoj lošinjske mornarice. Tada su Lošinjani imali priliku afirmirati se kao vrsni pomorci i vojnici, u Kandijskom i Morejskom ratu, te proširiti svoje horizonte izvan Jadrana. Unatoč nesigurnom razdoblju, pomorci prkose ne samo vremenskim prilikama, nego i mnogim berberskim i levantinskim gusarima koji su harali po Sredozemlju. Iz tog su razloga svi veći brodovi bili oboružani topovima i naoružanom pratnjom, a biti pomorac u to vrijeme značilo je podjednako biti mornar, trgovac i ratnik.

U drugoj polovici 18. stoljeća opasnost na moru ne jenjava. U pomorskim podvizima istaknuli su se Augustin Petrina i Ante Premuda protiv Tunižana, a svojim avanturističkim putovanjima po Bliskom istoku istaknuo se Ante Melade. Jedna od važnih dužnosti bila je organizacija obrane otoka. U tom segmentu Lošinjani su dali mnoge zapovjednike tvrđava, kao što je Sv. Petar na Iloviku, te na okolnim otocima, npr. tvrđava Sv. Marko na Krku. Osim zapovjednika, Lošinjani su dali i dobar dio posade u tim uporištima. Dodatno opterećenje stanovnicima otoka predstavljala je dužnost stražarenja. Stražarenje je bilo obveza koju su morali izvršiti svi odrasli muškarci. Nesumnjivo, ta dužnost je teško padala poslovnim Lošinjanima jer ih je odvajala od njihovog redovitog posla. Mornari su predstavljali osobiti problem jer su dosta vremena

izostajali, a njihove su dužnosti morali preuzeti oni koji su stalno prebivali na otoku, što je imalo za posljedicu da su se straže neredovito održavale. Zdravstveni providur kvarnerskih otoka Marco Querini 21. lipnja 1732. prekorava pomorce iz Maloga Lošinja što su *drsko otkazali poslušnost ne odazivajući se na straže na koje bijahu raspoređeni te im prijete bičevanjem, zatvorom, galijom ili sudom, ako to budu još činili.*³⁷ Godine 1703. osorsko plemstvo je ponovno preuzelo funkciju zdravstvenih nadstojnika u oba lošinjska naselja, što je Venecija potvrdila 1722. godine. To je uvjetovalo i daljnji sukob između Osora i lošinjskih naselja, pogotovo zato što su bili primorani obavljati službu i u samom Osoru ili su morali plaćati novčane naknade. U takvim odnosima osorsko plemstvo inzistira na ustrajnosti tradicionalnih struktura i institucija. God. 1734. Lošinjanima su ponovno dobili pravo da u svojim lukama imaju vlastite organe pomorsko-zdravstvene službe. No sukob s Osorom ne prestaje te dominira u njihovim odnosima sve do potpunog kraha Osora poslije pada Mletačke Republike.

Na koji je način razvitak Lošinja utjecao na njihovu politiku vidi se i u njihovom zahtjevu koji su uputili 1754. Veneciji radi većeg osamostaljivanja od osorske vlasti. Tada su isticali kako oba njihova mjesta (i okolni otočići) imaju preko 4000 stanovnika i kako se za vrijeme mira bave trgovinom, s obzirom da posjeduju preko 200 brodova, a za vrijeme rata se s njima služe u borbama. S druge strane, ističu da grad Osor ima samo oko 100 stanovnika i među njima samo tri plemića. Ovo nam ukazuje na vrijeme u kojemu je lošinjsko pomorstvo u punom jeku, dok Osor sve više otpada iz ekonomske igre iz koje biva istisnut od strane svoje donedavne provincije.

Do prve četvrtine 17. stoljeća Veli Lošinj se nalazio u prednosti naprema Malom Lošinjju. Kapital za nabavku broda nalazio se isključivo u pomorstvu, tako da bi se zarađeni novac ponovno uložio u pomorstvo i na taj način cirkulirao i uvećavao prihod. Takva poslovna orijentacija je davala izvanredno dobre rezultate. U ispravi velološinjskoga notara Bonaventure Botterinija od 6. listopada 1745. popisana su 22 brodarara.³⁸ Još 1700. Mali Lošinj imao je desetak kabotažnih brodova, no već 1727. imao je 23 takva broda. To je vrijeme sustizanja maloga sela nad velikim, no u bitnim stvarima Veli Lošinj je još uvijek prednjačio, a to je bilo dugogodišnje iskustvo njegovih kapetana

---

³⁷ Isto, str. 149.

³⁸ Crnković, Nikola, *Početak i razvoj lošinjskog pomorstva do 1797.-prinos istraživanju*, Vjesnik HAR, 32/1990., str. 152.-153.

i posjedovanje većih brodova za dalja putovanja. Mali Lošinj prvi veliki brod dobiva tek 1740. On im tek tada pruža mogućnost za odlazanje na veće udaljenosti, na prostranstva svjetskih mora.

Može se reći da je razvoj Maloga Lošinja u drugoj polovici 18. stoljeća zaista izvanredan. Gerolami navodi da je Mali Lošinj 1755. posjedovao osamdesetak brodova za prijevoz i navodi da je to bilo tri puta više nego što ih je u to vrijeme imao Veli Lošinj.³⁹ Smatra se da broj koji govori o tome da je Mali Lošinj imao tri puta više brodova od Velog Lošinja pretjeran, no to nam ukazuje na činjenicu da dok je velološinjско gospodarstvo u stagnaciji, malološinjско nastavlja svoj ubrzani rast. Bonicelli navodi kako je vidljiv rast prema broju upisanih u Bratovštinu sv. Nikole, pa kaže da je 1740. bilo samo 30 članova, a 1794. čak 331 član.⁴⁰

Razvoj lošinjškoga pomorstva u 18. stoljeću imao je posljedice na šire arhipelaško područje. Zbog svog izvanrednog razvitka na otoku su našli i ostvarili život mnogi doseljenici. Na to nas upućuje popis lošinjških obitelji iz 1745., gdje se može vidjeti da od 284 obitelji, njih 110 ima različita prezimena i smatra se da je dobar dio njih bila prva generacija doseljenika.⁴¹ Iz te činjenice može se zaključiti da je porast stanovnika u Malom Lošinju, čiji je broj tada prerastao broj stanovnika u Velom Lošinju, mnogo više posljedica doseljavanja nego prirodnog nataliteta.

Na ovome mjestu spomenut ću pomorce koje Crnković, ali i drugi autori⁴², navode kao "sjajan obraz" i najzaslužnije ljude, uzor lošinjškoga pomorstva:

Petar Petrina (1608.-1693.) prvi je lošinjški kapetan duge plovidbe. Navodno je oko 1650. svojim brodom plovio od Trsta do Londona.⁴³

Aleksandar Bušanić oko sredine 18. stoljeća plovio je do Arhangelska na Bijelom moru.⁴⁴ Jakov Marčelić iz Maloga Lošinja plovio je u prvoj polovici 18. stoljeća do Antila, gdje je i umro.⁴⁵

---

³⁹ Isto, str. 154.

⁴⁰ Bonicelli, Gaspare, *Storia dell'isola dei Lossini*, Trieste 1869., str. 87.

⁴¹ Crnković, Nikola, *Početak i razvoj lošinjškog pomorstva do 1797 - prinos istraživanju*, Vjesnik HAR, 32/1990., str. 156.

⁴² Vidi: Kojić, Branko, *Pomorstvo Lošinja*, Otočki ljetopis Cres – Lošinj, Fond za unapređenje kulturnih djelatnosti općine Cres – Lošinj, 1975., str. 241.-242.

⁴³ Crnković, Nikola, *Početak i razvoj lošinjškog pomorstva do 1797 - prinos istraživanju*, Vjesnik HAR, 32/1990., str. 156.

⁴⁴ Na istome mjestu.

⁴⁵ Na istome mjestu.

Ante Premuda 1771. plovio je starim trabakulom do Londona.⁴⁶

Ivan Škopinić 1785. plovio je vrlo lošim brodom od Trsta do Amsterdama.⁴⁷

Petar Budinić 1779. *San Domenico* usred zime isplovio je iz Venecije i prispio u Jamajku. Istu liniju ponovio je poslije drugim brodom, ali je na povratku u domovinu umro od tropske bolesti.⁴⁸

Za kraj, ovaj rad bih obilježio citiranjem odlomka profesora Nikole Crnkovića, koji je uvijek lijepo znao istaknuti ono značajno u lošinjskoj prošlosti, bez pretendiranja na vrijednosno neutralan izričaj:

*To je zaista respektabilna flota za ono doba, sjajan rezultat višestoljetnog napora Lošinjana koji su se predali moru da bi opstali na svome kršu. Takav uspješan razvoj toliko je vrijedniji što je ostvaren u nepovoljnim uvjetima podložničkog odnosa Lošinjana prema Osoru, što se na svakome koraku toga puta morala svladavati zavist, prkos, i omraza svih onih faktora kojima je Lošinj bio upravno i sudbeno podređen, što je cijeli taj razvoj bio u opreci s okamenjenim socijalno-političkim i administrativnim strukturama i s tradicionalizmom mletačke uprave na našim prostorima.*⁴⁹

Nakon ukidanja Mletačke Republike 1797. godine otočno gospodarstvo proživljava kratak zastoj, s obzirom na promjenu političke karte na ovim prostorima. Pripadnost otočnog teritorija, kroz deset godina, bila je višestruko promijenjena. Za vrijeme napoleonskih ratova Lošinj prolazi kroz osobito teško razdoblje, otočnu luku su *zaposjedali više puta čas engleski, čas francuski ratni brodovi.*⁵⁰ Porazom Napoleona i dolaskom austrijske vlasti 1813. stanje na otoku se bitno popravilo, što je omogućilo novi gospodarski uzlet. Nakon uklanjanja otežavajućih okolnosti i ograničenja koja su postavljala gospoda iz Venecije, otok Lošinj je proživio sedamdesetak godina iznimnog gospodarskog rasta, koji je trajao negdje do osamdesetih godina 19. stoljeća kada je utrka s novim, bržim i sigurnijim parobrodima uzela svoj danak i uklonila *lošinjsko zlatno doba*. Na vrhuncu svoga razvoja, brodovlasnici Malog i Velog Lošinja posjedovali su 127

---

⁴⁶ Na istome mjestu.

⁴⁷ Isto, str. 157.

⁴⁸ Na istome mjestu.

⁴⁹ Isto, str. 155.

⁵⁰ Kojić, Branko, *Pomorstvo Lošinja*, Otočki ljetopis Cres – Lošinj, Fond za unapređenje kulturnih djelatnosti općine Cres – Lošinj, 1975., str. 243.

*jedrenjaka duge plovidbe s ukupno 73 860 tona nosivosti.*⁵¹ Nakon dosegnutog vrhunca, lošinjsko gospodarstvo, koje je najvećim dijelom ovisilo o pomorstvu i brodogradnji, polako počinje propadati, a nemogućnost prilagođavanja novim okolnostima naposljetku je prouzročila ogroman odljev stanovništva, u potrazi za boljim životom, u nove krajeve, od kojeg se naši otoci i dan-danas nisu u potpunosti oporavili.

Literatura

Bonicelli, Gaspare, *Storia dell'isola dei Lossini*, Trst 1869.

Botterini, Martin, *Della storia civile e cronologica della terra sive castello di Lossin Grande nella Dalmazia ventilata nell'anno 1791*. Prijepis Dinko Muškardin. Zagreb: Arhiv HAZU, VII., 193.

Crnković, Nikola, *Početak i razvoj lošinjskog pomorstva do 1797.-prinos istraživanju*, Vjesnik HAR, 32/1990., str. 125.-159.

Crnković, Nikola, *Veli Lošinj: iskonska civiliziranost i arhivsko blago*, Državni Arhiv u Rijeci, posebna izdanja 14, Rijeka, 2001.

Fučić, Branko, *Terra Incognita*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

Imamović, Enver, *Otoci Cres i Lošinj od ranog srednjeg vijeka do konca XVIII stoljeća*, Mali Lošinj, 1987.

Ivanišević, Goran, *Velo selo. Crtice iz prošlosti. Veli Lošinj*, Veli Lošinj, 1997.

Izvori za povijest otoka Cresa i Lošinja, Samoupravna interesna zajednica kulture općine Cres-Lošinj, Mali Lošinj, 1984.

Kojić, Branko, *Pomorstvo Lošinja*, Otočki ljetopis Cres – Lošinj, Fond za unapređenje kulturnih djelatnosti općine Cres – Lošinj, 1975., str. 240.-248.

Košuta, Leo, *Glagoljaši i glagoljica na Cresu i Lošinju*, u: Otočki ljetopis, Cres – Lošinj, Fond za unapređenje kulturnih djelatnosti općine Cres – Lošinj, 1975., str. 249.–253.

---

⁵¹ Isto, str. 245.

Marko Jurjako: The Development of the Island of Lošinj from the 16th until the End of the 18th Century (summary)

This essay tried to give the short summary of the history of the island Lošinj with the special emphasis on the period from the 16th until the end of the 18th century when this island reached its economical and cultural rise which had influence on the events in the 19th century. The history of Veli and Mali Lošinj, island's most important towns, begins with the arrival of the Slavs at the end of the 13th century. This arrival also stimulated the new dynamic relations among the newcomers and the old nobility from Osor, the town with the thousand years old history. This relation resulted in the final prevailance of the new forces over the ancient institution of Osor's dukes. The author wanted to give the overview of the development of the island of Lošinj under the authority of Venice , emphasising the importance of maritime affairs which marked the complete history of the area of the Adriatic Sea, especially the one connected with the inhabitants of the islands.

Marko Jurjako: Die Entwicklung von Lošinj vom 16. bis zum 18. Jahrhundert (Zusammenfassung)

Diese Arbeit, soll ein Geschichtsüberblick der Insel Lošinj im Zeitrahmen vom 16. bis zum Ende des 18. Jahrhunderts sein. Diese Zeit war die Blütezeit der Wirtschaft und der Kultur, dessen Wirkung noch im 19. Jahrhundert zu spüren war. Als die Slawenen am Ende des 13. Jahrhunderts kamen, begann die Geschichte von Veli und Mali Lošinj, den wichtigsten Gegenden dieser Insel. Damit kam es zu einer erneuten Dynamik in dem Verhältnis zwischen denen die erst in diese Gegend gekommen sind, und dem herrschenden Adel aus der tausendjährigen Stadt Osor, wobei das Resultat im Endeffekt neue Kräfte unter der Regierung von alten Fürsten war. In dieser Arbeit wird gezeigt, wie sich die Insel, unter der Regierung von der Venezianischen Republik entwickelt hat, wobei die Nautik besonders betont wird, denn sie hat die ganze Vergangenheit des

adriatischen Himmelsstrichs, und vor allem die Geschichte der Urheber dieser Insel, gekennzeichnet.

Marko Jurjako: Sviluppo di Lussino dal XVI secolo fino alla fine del XVIII secolo (riassunto)

L'intento di questo articolo è di offrire un quadro completo della storia dell'isola di Lussino con particolare riferimento al periodo che va dal XVI secolo alla fine del XVIII secolo, quando la regione insulare inizia a essere oggetto di un'ascesa economica e culturale, gli echi della quale si sentiranno anche durante l'Ottocento. Con l'arrivo degli Slavi alla fine del XIII secolo, inizia la storia di Lussingrande e Lussinpiccolo, i due paesi più importanti, e con questo anche una nuova dinamica nelle relazioni tra i nuovi arrivati e la vecchia signoria governativa della città millenaria di Ossero. Il risultato sarà la prevalsa definitiva delle nuove forze sulla vecchia istituzione dei conti di Ossero. Nell'articolo è presentato lo sviluppo dell'isola durante il governo della Serenissima con un approfondimento riguardante la tradizione marinara come attività che ha segnato l'intero passato della regione adriatica e la storia del popolo che vi abita.